

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Іституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України
доктору юридичних наук, професору,
провідному науковому співробітнику
Відділу проблем державного управління
та адміністративного права
Іституту держави і права імені
В.М. Корецького НАН України
Беззубову Дмитру Олександровичу

Відгук

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Григорова Олександра Миколайовича на дисертацію Шишкарьова
Костянтина Борисовича "Приватно-правові засади космічної діяльності",
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Першоджерело міжнародного космічного права – Договір 1967 р. про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць і інші небесні тіла – в ст. 6, визнаючи міжнародну відповідальність держав-учасниць за національну діяльність в космічному просторі неурядових юридичних осіб, фактично розширив коло суб'єктів космічної діяльності. Тобто, приватні компанії держав-учасниць Договору про космос також отримали правові можливості для поширення своєї підприємницької діяльності на космічний простір. У 80-90-х рр. минулого століття низка приватних компаній провідних космічних держав розпочала практичну реалізацію своїх космічних проектів. З цієї точки зору дисертація

Шишкарьова К.Б. є абсолютно своєчасним науковим дослідженням, спрямованим на виявлення нових тенденцій теоретичних і практичних аспектів правового регулювання у сфері космічної комерційної діяльності. Як відомо, Україна, як держава-учасниця Договору про космос, яка володіє найсучаснішими космічними технологіями, брала активну участь у низці міжнародних космічних комерційних проектів. Тут йдеться, насамперед, про такі міжнародні проекти, як «Морський старт», «Глобалстар», «Наземний старт». Українськими учасниками згаданих комерційних космічних проектів стали провідні підприємства аерокосмічної промисловості України - об'єднання «Південмаш» та конструкторське бюро «Південне». Реалізація ж українсько-бразильського проекту «Алькантара» була фактично зірвана внаслідок відсутності, на думку фахівців у галузі космічного права, у тому числі належного правового забезпечення та юридичного супроводу. У цьому контексті дослідження сучасних правових механізмів договірних форм забезпечення інтересів українських учасників космічної комерційної діяльності має як теоретичне, так і безпосередньо практичне значення. Отже, обрана тема дисертаційного дослідження є, безперечно, актуальною, науково та суспільно значущою, особливо в умовах зростання темпів комерціалізації космічної діяльності на початку ХХІ ст.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Однією з безумовних переваг дисертаційного дослідження є належний рівень обґрунтованості та достовірності сформульованих положень, висновків та практичних рекомендацій.

Обґрунтованість результатів забезпечується комплексним характером методологічної бази дослідження. Автор застосовує порівняльно-правовий, історико-правовий, логіко-семантичний, формально-юридичний методи. Використання зазначених методів є не декларативним, а органічно інтегрованим у структуру роботи. Зокрема, використання історично-правового методу дозволило автору дослідити еволюцію правового

регулювання космічної діяльності, починаючи з перших конвенцій (угод) у сфері міжнародного космічного права і до сучасних правових стандартів в рамках так званого «м'якого космічного права». Порівняльно-правовий метод використовувався автором для всебічного дослідження становлення та розвитку космічного сегменту законодавства різних країн світу.

Достовірність наукових положень спирається на широку джерельну базу, включаючи джерела міжнародного космічного права, резолюції ГА ООН, рекомендації Комітету ООН з мирного використання космічного простору, рішення міжнародних арбітражних інституцій та державних судових установ, проекти Комісії ООН з міжнародного права, практику міжнародних транснаціональних компаній, які беруть активну участь у міжнародних комерційних космічних проектах.

Автором проаналізовані положення вітчизняних та зарубіжних наукових доктрин у сфері правового забезпечення космічної комерційної діяльності, що забезпечило багатомірність дослідження.

На особливу увагу заслуговує пропозиція автора щодо створення уповноваженого органу з компетенцією глобальної патентної юрисдикції, головним завданням якого був би захист патентних прав учасників космічних комерційних проектів.

Робота є логічно узгодженою. Обґрунтованими є положення, що космічна діяльність є об'єктом публічно-правового та приватно-правового регулювання. Аналізуючи теоретичні і практичні засади космічної комерційної діяльності, автор приходить до висновку про специфічні особливості договірних механізмів у сфері космічної комерційної діяльності і майнових правовідносин у космічній сфері та про необхідність вирішення колізійно-правових проблем юрисдикції в рамках правовідносин, які виникають між учасниками комерційних проектів у космічному просторі.

Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є належно аргументованими, логічно послідовними,

підтвердженими сучасними доктринальними підходами та правовою практикою.

Наукова новизна результатів дослідження Шишкарьова К.Б. полягає у комплексному переосмисленні приватно-правових засад космічної діяльності та визначенні сучасних тенденцій приватно-правового забезпечення космічної комерційної діяльності.

Наукова новизна роботи полягає, передусім, у тому, що автор уперше у вітчизняній юридичній науці здійснив всеохоплюючий аналіз еволюції правових стандартів у сфері правового регулювання космічної комерційної діяльності, визначивши їх дворівневий характер в рамках системної взаємодії міжнародного права та внутрішньодержавного права.

Вперше було запропоновано сучасне тлумачення суб'єкта приватно-правових відносин у сфері космічної комерційної діяльності, а також авторське бачення класифікації цих суб'єктів з урахуванням організаційно-правової структури, функціональної ролі, ступеню участі держави, юрисдикційної прив'язки.

До наукової новизни слід також віднести авторські пропозиції щодо правових особливостей угод у космічній сфері з урахуванням їх суб'єктного складу, предмета регулювання, способу укладання, правової природи. Цей новаторський підхід автор підтверджує всебічним аналізом сучасної договірної практики провідних космічних приватних компаній в рамках, так званих, «діагональних правовідносин» між державами як суб'єктами міжнародного права і приватними компаніями як суб'єктами внутрішньодержавного права.

Безумовною заслугою автора є перший в рамках української юридичної науки унікальний аналіз судової практики вирішення приватно-правових спорів у сфері космічної діяльності. Йдеться про «космічні справи» в рамках міжнародної торгової палати (ICC): *Devas Multimedia v. Antrix Corporation*; *Eutelsat v. SEC*; *Eutelsat v. Mexico*. Не менш значущим є авторський аналіз результатів розглядів спорів між учасниками космічної комерційної

діяльності у міжнародному центрі з урегулювання інвестиційних спорів (ICSID), судової практики Верховного суду США та інших національних судових установ світу.

Помітним внеском у розвиток правової доктрини можуть стати авторські новації щодо визначення об'єктів інтелектуальної власності в рамках сучасних космічних комерційних проєктів, включаючи загальновідомий проєкт Міжнародної космічної станції (МКС).

Новизна роботи виявляється також у розробці авторських підходів до визначення ризиків, зокрема технічних, експлуатаційних, зовнішніх та юридичних, які пов'язані із спеціальним страхуванням у космічній сфері, а також до аналізу сучасної законодавчої практики таких держав світу, як США, Франція, Великобританія, Австралія та Україна щодо ризиків, пов'язаних з надзвичайно небезпечною космічною діяльністю.

Подальшого розвитку набули доктринальні положення співвідношення міжнародного космічного права та внутрішньодержавного права в рамках правового регулювання космічної діяльності на сучасному етапі.

Таким чином, сукупність сформульованих у дисертації положень свідчить про наявність наукової новизни, що полягає у створенні цілісної концепції приватно-правових засад космічної діяльності з урахуванням сучасних тенденцій комерціалізації космічної діяльності та практичних потреб української держави у цій сфері.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, вважаю за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, які мають переважно дискусійний характер.

1. У дисертації ґрунтовно проаналізовані особливості матеріальних правовідносин між учасниками міжнародних космічних комерційних проєктів. Водночас, з огляду на сучасні тенденції кодифікації як міжнародного публічного, так і міжнародного приватного права і появи, як стверджують деякі фахівці в галузі міжнародного права, «міжгалузевих» джерел, які одночасно є джерелами міжнародного приватного права, автор, на

жаль, залишив поза межами аналізу положення Кейптаунської конвенції 2001 р. про міжнародні майнові права на рухоме обладнання та Протоколу 2012 р. (Берлінський протокол) до зазначеної конвенції, які стосуються космічного майна. На думку опонента, аналіз положень вищезазначених міжнародних документів у процесі виявлення специфічних аспектів сучасних матеріальних правовідносин між учасниками космічної комерційної діяльності ще більше підвищив би теоретичну і практичну цінність дисертаційного дослідження.

2. Автор переконливо висвітлює напрямки розвитку сучасної правової бази страхування космічних ризиків, спираючись на глибокий аналіз законодавчої практики різних держав світу. Однак в рамках цієї авторської розробки відсутній аналіз сучасної страхової моделі, використаної низкою провідних страхових компаній США під час зведення із космічної орбіти наукової орбітальної космічної станції «Мір» (2001 р.). Дослідження цього унікального проекту в галузі космічного страхування має велике практичне значення, особливо зважаючи на заплановане на 2030 р. зведення з орбіти Міжнародної космічної станції (МКС).

3. Розглядаючи питання правового регулювання майбутньої розробки космічних ресурсів з урахуванням положень Угоди «Артеміда», космічного законодавства США, Люксембургу, Японії та інших держав, автор залишив поза увагою результати діяльності Гаазької робочої групи з питань управління ресурсами і, насамперед, проект документу «Структурні елементи міжнародно-правового режиму космічної природоресурсної діяльності». Цей документ, безумовно, має міжнародно-правове спрямування і сприяє більш повному розумінню в тому числі приватно-правових засад космічної діяльності.

4. Визначаючи одним із завдань дисертації аналіз специфічної космічної комерційної діяльності, якою є космічний туризм, автор обмежується розглядом лише деяких питань, пов'язаних з особливостями космічного туризму в рамках проекту Міжнародної космічної станції (МКС),

залишаючи поза увагою низку наукових робіт вітчизняних та зарубіжних авторів, присвячених цьому питанню.

5. На думку опонента, автор в рамках безумовно новаторського дисертаційного дослідження не завжди чітко використовує термінологічний апарат космічного права. Наприклад, питання викликає використання таких термінів, як «квазітериторія», «подвійна відповідальність», «приватні космонавти», «абсолютна сувора відповідальність».

Водночас наведені вище зауваження стосуються окремих аспектів роботи, не знижують загальної наукової цінності дисертаційного дослідження і мають характер наукової дискусії.

Повнота викладу результатів дисертації в наукових публікаціях. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації дисертації повною мірою висвітлені у 8 публікаціях, у тому числі у 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України, перелік яких затверджено МОН України, а також у 5 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час ознайомлення з дисертаційним дослідженням не виявлено ознак порушення принципів академічної доброчесності.

Усі використані джерела належним чином ідентифіковані та супроводжуються відповідними посиланнями. Автор коректно використовує наукові праці інших дослідників, міжнародно-правові акти, судову практику та документи міжнародних організацій, не допускаючи некоректних запозичень або привласнення чужих результатів наукової діяльності.

Аналіз змісту дисертації дозволяє зробити висновок про дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності, самостійність проведеного дослідження та належний рівень наукової культури.

Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації. Зміст анотації відповідає основним положенням дисертації. Анотація подана є узагальненим викладом основного змісту дисертації та її основних

результатів, що містять елементи наукової новизни. Анотація не містить положень чи ідей, які не знайшли відображення в основному тексті дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Шишкарьова Костянтина Борисовича на тему "Приватно-правові засади космічної діяльності" є самостійною завершеною науковою працею, у якій здійснено комплексне вирішення актуального наукового завдання, що має важливе значення для розвитку сучасної науки міжнародного приватного права та практики правового забезпечення інтересів учасників космічної комерційної діяльності.

Проведене дослідження характеризується належним рівнем теоретичного опрацювання проблематики, логічністю побудови, методологічною обґрунтованістю та внутрішньою цілісністю. Автором продемонстровано високий рівень володіння методологією правових досліджень, здатність до критичного аналізу міжнародно-правових джерел, практики міжнародних арбітражних установ та національних судів, а також сучасних доктринальних підходів.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є належним чином аргументованими, достовірними та характеризуються достатнім рівнем наукової новизни. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення, можуть бути використані у правотворчій діяльності, практиці міжнародного та національного правозастосування, діяльності органів державної влади України, міжнародних організацій та судових установ, а також у навчальному процесі під час викладання правових дисциплін.

Основні результати дисертації пройшли належну апробацію, знайшли відображення у наукових публікаціях автора та відповідають напрямам проведеного дослідження. Під час аналізу дисертації не встановлено порушень принципів академічної доброчесності.

Висловлені у відгуку зауваження мають переважно дискусійний характер, стосуються окремих аспектів дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Шишкарьова Костянтина Борисовича на тему "Приватно-правові засади космічної діяльності", подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року № 502, від 3 травня 2024 року № 507), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, а її автор Шишкарьов Костянтин Борисович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин**

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ПІДПИСАНО
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
14.04.2026Р.

Олександр Григоров